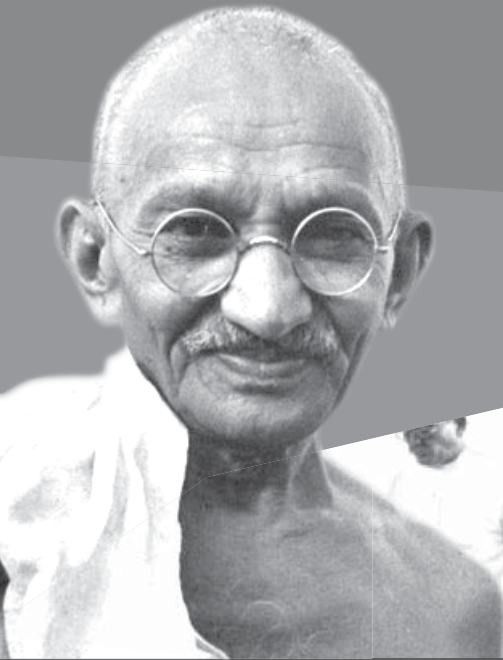

ดร.สรรวภัทร พัฒโร
ภาควิชาปรัชญาและศาสนา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คานธี กับ สัตยาเคราะห์ บทเรียนของการปฏิวัติอย่างสันติวิถี

ในระยะไม่กี่ปีมานี้ ปัญหาสังคมไทยและสังคมชายแดนภาคใต้ถูกเรียกร้องให้ พุดคุ้ยเจรจาเพื่อการก้าวผ่านความขัดแย้งโดยสันติวิธีกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเกี่ยวกับปัญหาชายแดนนั้น เกิดมโนทัศน์ “สันติเสวนา” ขึ้นมาสร้างความคาดหวังให้ ผู้คนในสังคมที่ต้องใช้ชีวิตอยู่กับความอ่อนไหวหวาดกลัวว่าจะนำไปสู่สังคมสันติได้

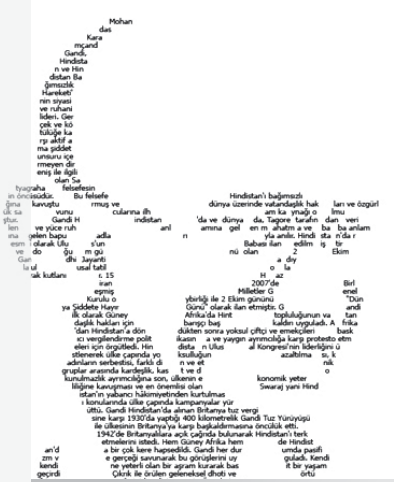
“สันติเสวนา” อาจจะมีรากเหง้าความเป็นมาหลายๆ ทาง แต่เราปฏิเสธไม่ได้ว่า เมื่อกกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติ โลกนี้จะนึกถึงนักคิดหรือนักเคลื่อนไหว ทางสังคมเพียงไม่กี่คน ในที่นี้ มหาตมะ คานธี ก็เป็นคนหนึ่งในนั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้สนใจจะศึกษาหรืออ่านงานเขียนประเภทสันติวิถี คงจะหลีกเลี่ยงได้ยากที่จะต้อง อ่านงานของคานธี (Mohandas Karamchand Gandhi) ในฐานะนักคิดและ นักปฏิบัติการสันติวิถี โดยเฉพาะหลังศตวรรษที่ 20 กระแสการให้คุณค่าต่อแนวคิด เรื่องความรุนแรง (Violence) ถูกทำให้ลดลง ส่วนหนึ่งเพราะมีตัวแบบความสำเร็จ ของนักปฏิบัติการสันติวิถีเช่น คานธี และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King, Jr.) เกิดขึ้น ทำให้แนวคิดความรุนแรงถูกโต้แย้งทั้งในทางปรัชญาและกระแส เรียกร้องต้องการสังคมสันติ

ผู้เขียนได้มีโอกาสอ่านหนังสือแนวคิดทางการเมืองของคานธีผ่านงานเขียนปาเรคห์ (Parekh) “คานธี: ความรู้ฉบับพกพา” (2557) เขียนโดย ปาเรคห์ ภิกขุแปลโดย อลิสา สันติสมบัติ งานชิ้นนี้จะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพมุมกว้างความคิดทางการเมืองของคานธี เป็นงานประเภทช่วยปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นก่อนจะอ่านงานเขียนของคานธีโดยตรง ผู้เขียนยังระลึกเสมอเกี่ยวกับคำเตือนของครูบาอาจารย์ว่าก่อนจะอ่านงานเขียนนักปรัชญา ควรเริ่มอ่านจากงานประเภทสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความคิดของนักปรัชญาท่านนั้นเสียก่อน เมื่อศึกษางานเขียนนักปรัชญาที่อาจจะช่วยสร้างความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น ปาเรคห์ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านทฤษฎีการเมือง ของมหาวิทยาลัยฮัลล์ มีงานเขียนที่น่าสนใจหลายชิ้นเช่น Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory (2000), Gandhi (2001), Colonialism, Tradition and Reform (1999), Gandhi’s Political Philosophy (1989), Contemporary Political Thinkers (1982), Hannah Arendt and the Search for a New Political Philosophy (1981) เป็นต้น

นอกจากนี้เขายังมีบทความเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองของคานธีอีกหลายชิ้น ทำให้เขาเป็นนักวิชาการที่ค่อนข้างลุ่มลึกความคิดทางการเมืองของคานธี การอ่านหนังสือเล่มนี้ย่อมเห็นภาพมุมกว้างทางความคิดของคานธีและเนื้อหาที่ค่อนข้างครอบคลุมความคิดของคานธี

ปาเรคห์ ได้แบ่งเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ออกเป็นเจ็ดบท โดยแต่ละบทจะมีรายละเอียดดังนี้ บทที่ 1 ชีวิตและงาน ปาเรคห์ได้ชวนผู้อ่านมองย้อนกลับไปสู่วัยเยาว์หรือตัวตนของคานธี และเส้นทางเดินไปสู่ นักคิดและนักปฏิบัติการสันติวิธี การนำเสนอเป็นการเล่าย้อนกลับไปถึงภูมิหลังชีวิตของคานธี มีการเสนอมุมมองและวิเคราะห์อิทธิพลหลายๆ ด้านที่ส่งผลต่อการก้าวสู่ความเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวทางการเมือง คานธีในวัยเด็กซื่ออายุ เกิดที่เมืองปอร์บันดาร์ (Porbandar) ครอบครัวมาจากวรรณะแพศย์ บิดาและปู่เคยดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองของรัฐ ซึ่งขณะนั้นอินเดียอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ในด้านศาสนาบิดา นับถือนิกายบูชาพระวิษณุ (Vishnu) มารดานับถือนิกายพรานามิ (Pranami Sect) ที่ผสมผสานความเชื่อแบบศาสนาฮินดูและอิสลามเข้าด้วยกัน บิดามีมิตรสหายทางธรรมหลากหลายประเภทโดยเฉพาะนักบวชศาสนาเซน (Jains) และพวกคริสต์มิชชันนารี ปาเรคห์วิเคราะห์ว่าคานธีได้ซึมซับความเชื่อที่หลากหลายทางศาสนา แต่เขาก็ไม่ได้สักซึ่งในศาสนาใดรวมทั้งศาสนาฮินดู

ในด้านการศึกษาและการแต่งงาน คานธีมีผลการเรียนอยู่ระดับปานกลาง ครอบครัวบังคับให้แต่งงานเมื่ออายุเพียง 13 ปี การละเลยเฝ้าไข้บิดาที่กำลังจะ

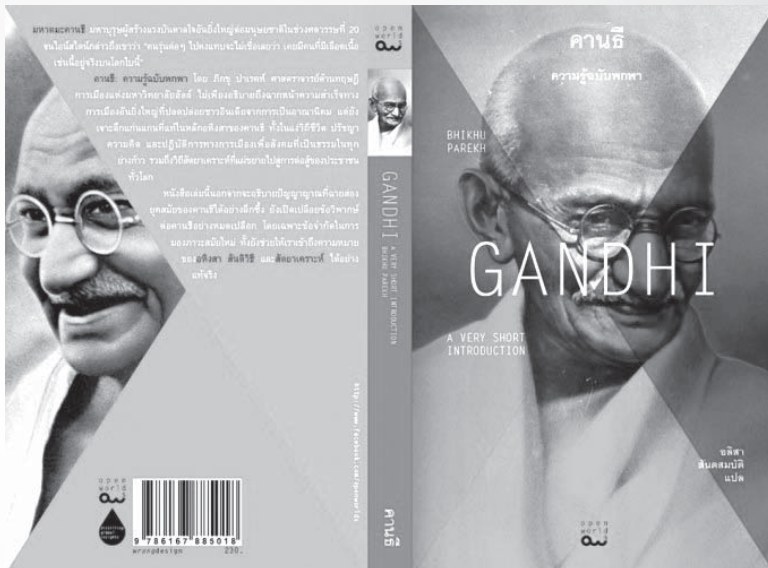

สิ้นใจในคำคืนหนึ่ง เพราะแอบมาหลบนอนอยู่กับ ภรรยา ทำให้คานธีเกิดความรู้สึกผิดละอายใจอยู่ลึกๆ นักวิจารณ์หลายคนตีความว่าเป็นจุดที่ทำให้คานธีเป็น ปฏิปักษ์ต่อเรื่องทางเพศ ปาเรคห์ตีความอีกแบบโดย มองว่าการงดเว้นเพศสัมพันธ์เกิดขึ้นเพราะการสงวน พลังทางกายไว้ต่อสู้ทางการเมืองมากกว่า เนื่องจาก คานธีเริ่มงดเว้นการมีสัมพันธ์ทางเพศในอีก 16 ปี ต่อมา การเดินทางไปเรียนกฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ทำให้ คานธีได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนและอ่านหนังสือ หลายประเภท เช่น กฎหมาย การเมืองในอังกฤษยุโรป คัมภีร์ไบเบิล ภควัตศิธา ประทีปแห่งเอเชีย (Light of Asia) เป็นต้น

เมื่อเรียนจบกฎหมายได้เดินทางไปทำงานเป็น ทนายความที่แอฟริกาใต้ในปี 1893 และอุทิศชีวิตไป กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศนี้เป็นระยะ เวลาถึง 21 ปี ปาเรคห์วิเคราะห์ว่าเป็นจุดพลิกผัน ในชีวิตของคานธี เพราะชีวิตในแอฟริกาใต้เต็มไปด้วย การถูกเหยียดหยามและเลือกปฏิบัติของผู้ปกครอง ชาวอังกฤษ ระหว่างโดยสารรถไฟจากเมืองเดอร์บัน (Durban) ไปพริทอเรีย (Pretoria) เขาถูกจับโยน

ออกจากรถไฟกลางดึก เพราะตัวชั้นหนึ่งมีไว้ขายเฉพาะ ชาวยุโรป การถูกทุบตีจากการเดินทางในรถไฟโดยสาร ประจำทางและการถูกยามทำเนียบประธานาธิบดี ครุเกอร์เตะตกรางน้ำ เป็นต้น (การเรื่องเล่าของปาเรคห์ เช่นนี้ดูจะสอดคล้องกับภาพยนตร์คานธี เบน คิงสลีย์ (Ben Kingsley) แสดงเป็นคานธี และภาพยนตร์ได้รับ รางวัลออสการ์หลายสาขาในปี 1983 และหนังสือที่เขียน เกี่ยวกับประวัติของคานธีหลายๆ เล่ม ก็มักจะตีความว่า แอฟริกาใต้คือจุดพลิกผันของคานธี)

การอุทิศชีวิตเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพียงอีกไม่กี่ปีต่อมากานธีได้ค้นพบวิธี “สัตยาเคราะห์” (Satyagraha) เมื่อเมืองทรานสวาล (Transvaal) ผ่านกฎหมายให้ชาวอินเดียต้องพิมพ์ลายนิ้วมือ จึงเกิด การปิดล้อมศูนย์ลงทะเบียนและเผาบัตรลงทะเบียนทั้ง เขาและผู้ประท้วงชาวอินเดียนยอมให้จับกุมโดยไม่ขัดขืน แต่ประการใด ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการเคลื่อนไหว โดยไม่ใช้ความรุนแรง การเคลื่อนไหวในแอฟริกาใต้ ทำให้คานธีกลายเป็นวีระบุรุษเมื่อเดินทางกลับบ้าน ที่อินเดีย ต่อมากานธีก็ได้เคลื่อนไหวทางการเมือง ในอินเดียเช่นเดียวกับที่เคยกระทำในแอฟริกาใต้

การไม่ให้ความร่วมมือกับผู้ปกครองชาวอังกฤษ ทำให้ โดนจับกุมและตัดสินโทษ ขณะที่ศาลพยายามพิจารณาคดีในลักษณะเฉพาะตัว คานธีก็หลักการพิจารณาคดีให้กลายเป็นการใช้อำนาจไม่ชอบธรรมของผู้ปกครองแทน สร้างความหนักใจทางศีลธรรมต่อศาล คานธียังคงเคลื่อนไหวทางการเมืองต่ออย่างสร้างสรรค์ พยายามเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวฮินดู มุสลิมและดาลิต (จัณฑาล) เข้าด้วยกัน (คานธีรู้สึกหนักใจกับความแตกแยกกระหว่างชาวฮินดูและมุสลิมที่ค่อนข้างเด่นชัดมากขึ้น แม้แต่เขาเองก็ควบคุมสิ่งเหล่านี้ไม่ได้) เมื่ออินเดียได้รับเอกราช 15 สิงหาคม 1947 ต่อมาปี 1948 เขาก็ถูกชาวฮินดูหัวรุนแรงฆาตกรรม ในเวลาต่อมาพรรคองเกรสถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของการสืบทอดความคิดและอำนาจของคานธี เขาทิ้งเนห์รูให้เป็นนายกรัฐมนตรีพร้อมกับงานสร้างชาติในเวลาต่อมา ทั้งๆ ที่พรรคองเกรสก็เมินเฉยต่อคำแนะนำและปฏิเสธ

การทำให้อิทธิพลของคานธีเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ปาเรคห์ได้พยายามชี้ไว้ในบทที่ 2 ซึ่งเน้นไปที่เรื่องความคิดทางศาสนา ว่าคานธีเป็นนักคิดทางศาสนาที่มีความละเอียดลึกซึ้ง แม้จะได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์และศาสนาเชน แต่ก็มีชุดคำอธิบายศาสนาเป็นของตนเอง คานธีเชื่อว่าพระเจ้าเป็นรากฐานความคิดทางศาสนา แต่ไม่เห็นด้วยกับความเชื่อบางประการของศาสนาเทวนิยมที่พยายามอธิบายพระเจ้าให้มีลักษณะบุคคล ผู้ทรงพลาณาภาพ หยั่งรู้และปกครองดูแลสรรพสิ่ง คานธีมองว่าพระเจ้าไม่ใช่บุคคล แต่เป็นหลักการนิรันดร์หรือพลังจักรวาลหรือศักติ (Shakti) พลังงานหรืออำนาจ คานธีจึงเรียกพระเจ้าว่าเป็นสัตย (satya) ปรมัตถสัจหรือความจริงสูงสุด เป็นสิ่งเดียวที่ไม่เปลี่ยนแปลงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและยึดโยงเอกภพเข้าไว้ด้วยกัน เขาจึงกล่าวไว้ว่า “พระเจ้าคือสัจจะ” หมายความว่า มโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้ามีมาก่อนสัจจะ ภายหลังในปี 1992 เขาพลิกความคิดกลับว่า “สัจจะคือพระเจ้า”

ปาเรคห์คิดว่าประเด็นนี้ทำให้ข้อเสนอนิยามดีกว่าเก่าหลายประการ ทำให้มโนทัศน์เรื่องสัจจะนั้นมาก่อนเรื่องพระเจ้า มโนทัศน์ส่วนนี้ค่อนข้างจะสอดคล้องความเชื่อนักอเทวนิยมที่พยายามแสวงหาความจริงและไซปริศนาของเอกภพ คานธีอธิบายว่าสัจจะหรือจิตจักรวาลอยู่เหนือทุกสิ่ง ไม่มีคุณสมบัติ ไม่อาจอธิบายด้วยถ้อยคำหรือประสบการณ์อันจำกัดของมนุษย์ เพราะมนุษย์เคยชินกับโลกของผัสสะและการนิยามคุณสมบัติสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ

ลักษณะเช่นนี้ทำให้ คานธีเห็นตรงข้ามกับชาวคริสต์ที่มองพระเจ้าในฐานะผู้ทรงสร้างและกำหนดเอกภพ เอกภพจึงเป็นเรื่องนิรันดร์ ไม่ควรสนใจการสร้าง ควรค้นหาหลักการที่กำหนดระเบียบและโครงสร้างให้เอกภพ หลักการที่ว่าแม้เหตุผลก็มีอาจเข้าถึงและอธิบายได้อย่างแท้จริง เพราะเหตุผลไม่สามารถพิสูจน์การมีอยู่ของสิ่งใดได้ การใช้ศรัทธาเพียงเท่านั้นที่จะช่วยให้เข้าถึงความจริง ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลจะช่วยแยกแยะออกจากศรัทธาที่มีติดบอดได้ ข้อเสนอลักษณะของศรัทธา คือ 1) ศรัทธาควรจะสัมพันธ์กับเรื่องราวต่าง ๆ นอกขอบข่ายการสังเกตและเหตุผล 2) ศรัทธาไม่ควรขัดแย้งกับการสังเกตและเหตุผล 3) เมื่อศรัทธาอยู่เหนือสิ่งที่มองเห็น จะต้องเป็นหลักประกันบนพื้นฐานของประสบการณ์ 4) ศรัทธาเหมือนเกมการพนัน ต้องมีหลักฐานอื่นมาแสดงและตัดสินได้เมื่อผลที่ออกมาเป็นประโยชน์แท้จริง

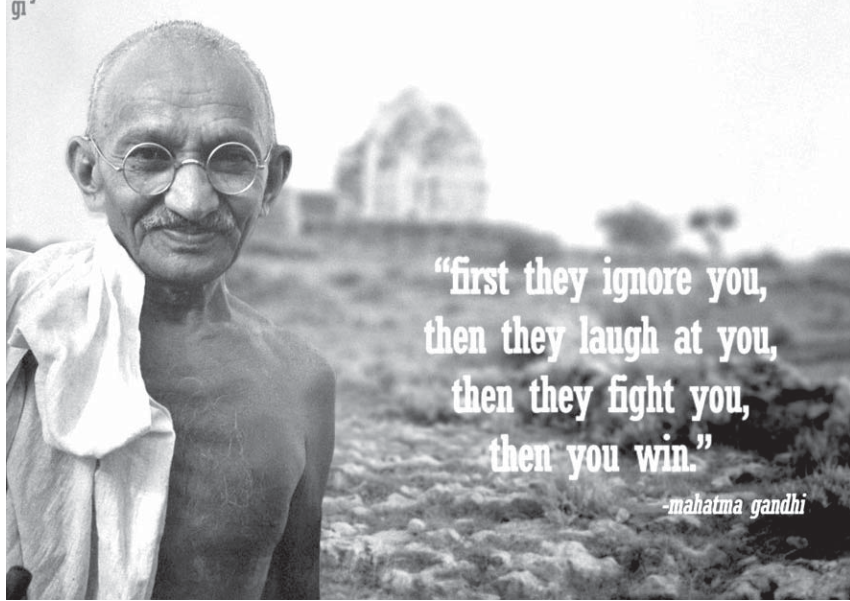
ในด้านศาสนา คานธีคิดว่าศาสนาเป็นการเชื่อมโยงมนุษย์กับพระเจ้า โดยแบ่งศาสนาออกเป็นสองระดับคือ ระดับแบบจารีต พระเจ้าถูกลดทอนให้มองผ่านมโนทัศน์อันจำกัดของมนุษย์แบบมนุษย์รูปนิยม (Anthropomorphic) เน้นรูปแบบการสวดมนต์ภาวนา พิธีกรรม การสักการบูชา เขามองว่าศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม และหลายๆ ศาสนาถูกจัดอยู่ในประเภทนี้ ศาสนาที่แท้จริงจะต้องก้าวข้ามมองหาสิ่งจริงแท้ บริสุทธิ์

และนิรันดร์ ต้องละทิ้งพิธีกรรม สักการะบูชา และปฏิเสศคำสอนตามพระคัมภีร์ เลิกสนใจ “กระตุกตายซากของคำสอนตามคัมภีร์” แก่นศาสนาต้องเป็นเรื่องศีลธรรม ไม่ถูกตัดสินโดยความคิดเชิงปรัชญาและอาศัยความรู้จากการถกเถียงกัน ต้องตัดสิน ด้วยอุดมคติและคุณภาพชีวิตตามแนวทางศาสนา การเข้าถึงความงามของศาสนา ทั้งหลายจึงเป็นไปได้ยาก ศาสนิกไม่ได้รับอนุญาตให้นับถือหรือสามารถหยิบยืม หลักปฏิบัติจากศาสนาอื่น มนุษย์จึงต้องช่วยตนเองด้วยการแสวงหาทรัพยากรทาง ศีลธรรมและจิตวิญญาณในศาสนาทั้งหลาย วิธีการการมองศาสนาเช่นนี้ของคานธี เป็นการปลดปล่อยศาสนาออกจากเรื่องจารีต ขนบประเพณี การยึดตัวอักษรและ ประวัติศาสตร์ ผู้เขียนคิดว่าข้อเสนอเช่นนี้เป็นเรื่องยาก เพราะศาสนิกก็ยังคงยึดมั่น ถิ่นมั่นความเป็นใหญ่ของศาสนาตนอยู่เสมอ

แนวคิดคานธีเรื่องธรรมชาตินุษย์ได้อธิบายไว้ในบทที่ 3 เรื่องธรรมชาตินุษย์ ซึ่ง คานธีเห็นว่ามียุทธฐาน 3 ประการ คือ ประการแรก มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล คานธีเชื่อว่าจักรวาลเป็นศูนย์กลาง (Cosmocentric View) เหมือนกับความคิดของ ชาวฮินดู มองจักรวาลเป็นองค์รวมสอดประสานเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ อย่างลงตัวภายใต้ ระบบ ยัญญะ (Yajna) หรือการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือกัน ประกอบไปด้วยระเบียบ ต่างๆ ของสัตว์ และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างซับซ้อน เมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของ จักรวาล ไม่ว่าจะเป็โลกทางวัตถุและจิตวิญญาณ ต่างก็ต้องอาศัยอยู่ในวงกลม วงเดียวกัน ประการสอง มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน คานธีมองว่ามนุษย์จำเป็น ต้องพึ่งพาอาศัยและรวมตัวกันเป็นองค์รวมของสิ่งมีชีวิต การดำรงอยู่ของปัจเจกบุคคล เป็นผลจากบุพการี หากไม่มีบุพการีก็ไม่อาจเติบโตมีชีวิตรอดเป็นคนที่มึจิตใจปกติได้ เราจึง “เป็นหนี้มาตั้งแต่เกิด” ประการสาม มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประกอบขึ้นจาก ความเป็น 4 มิติ กาย จิต (มันส์-Manas) อาตมัน (ātman) และสวภาพ (Swabhāva) ปัจเจกบุคคลล้วนมีร่างกายเป็นของตนเอง ทำให้รู้สึกถึงความแตกต่างและแบ่งแยก จากผู้อื่น ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจึงเป็นเพียงระดับภายนอก ปาเรคห์ชี้ว่าหากสังเกต ทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาตินุษย์จะพบว่าคานธีกำลังเล็งเล็งข้อถกเถียงของชาวตะวันตก ที่ว่ามนุษย์ดีหรือชั่ว เขาเชื่อลึก ๆ ว่ามนุษย์มีแนวโน้มไปสู่ความดี ถ้ามนุษย์ถูกปลูกให้ ดีขึ้นหรือกระตุ้น

ปาเรคห์เริ่มด้วยการชี้ให้เห็นว่าคานธีจะตอบคำถามอย่างไร เมื่อผู้มีศีลธรรม มองเห็นขีดจำกัดของความเป็นเหตุเป็นผลและความรุนแรง เพราะการแก้ปัญหาของ ผู้คนมักใช้วิธีการถกเถียงและจบลงด้วยความรุนแรง ในบทที่ 4 สัตยาเคราะห์ คานธี ยอมรับว่าการถกเถียงด้วยเหตุผลเป็นวิธีในมน่านวที่ดีในการแก้ไขความขัดแย้ง แต่ต้อง ทำงานภายใต้เงื่อนไขสองประการคือ ประการแรก ต้องยอมรับว่ามนุษย์ผิดพลาดได้ และไม่สมบูรณ์ แต่ละคนพยายามมองเห็นความขัดแย้งจากมุมมองของอีกฝ่าย

เอาใจเขามาใส่ใจเรา และตระหนักในเหตุผลของอีกฝ่ายที่มองเห็นต่างจากเรา ประการสอง เหตุผลของมนุษย์ทำงานภายใต้จิตวิทยาและศีลธรรม มนุษย์เป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีอคติ ความซับซ้อน ความเห็นใจ และความชิงชัง สิ่งเหล่านี้จะบิดเบือนและชี้นำอำนาจของเหตุผล ถ้าใครคนหนึ่งไม่ใส่ใจผู้อื่น ไม่มีความรู้สึกฉันทมิตร คิดว่าผู้อื่นต่ำกว่าตน คานธีเคยเล่าถึงประสบการณ์ของตนเอง การโน้มน้าวให้คนผิวขาวแอฟริกา คิดว่าคนผิวดำและเอเชียควรได้สิทธิเท่ากัน โน้มน้าวชาวอินเดียนฐานะสูงกว่าด่าทอให้เชื่อเป็นการปฏิบัติที่เลวทรามต่อคนนอกวรรณะ ในแต่ละกรณีคนเหล่านั้นไม่ได้เห็นพลังการให้เหตุผลของเขา มีลักษณะยอมรับแต่ปฏิเสธ และอ้างเหตุผลโต้แย้งเสมอ คานธีกล่าวไว้น่าสนใจว่า “คนเหล่านี้ส่องกับหัวใจรวมเป็นหนึ่ง ถ้าหัวใจปฏิเสธใคร สมองก็เอนเอียงที่จะปฏิบัติตามเช่นกัน” หากเทียบความรุนแรงกับความไม่รุนแรง ความรุนแรงอาจจะช่วยแก้ปัญหาได้เพียงเฉพาะหน้า แต่ในระยะยาวจะไม่ประสบความสำเร็จ ดังปรากฏเป็นข้อเท็จจริงว่าการปฏิวัติทุกครั้งจะนำไปสู่ความหวาดกลัว การทำลาย และความล้มเหลวในการค้นหาสังคมที่ดีกว่า คานธีจึงเสนอให้กลับไปเน้นการปฏิวัติโดยไม่ใช้ความรุนแรง ไม่ใช่แผนการยึดอำนาจ หากเป็นการแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่จบลงด้วยการถ้อยแถลงอย่างสันติ

สัตยาเคราะห์จึงถูกสร้างขึ้นมาด้วยการต่อสู้แบบไม่ใช้ความรุนแรง เป็นการยืนกรานแบบอารยะ หรือการดื้อแพ่งพุ่งเป้าไปที่การหลีกอำนาจในจิตใจ ล้างอคติ ลดความประสงค์ร้าย ความเห็นแก่ตัว และการยึดตนเองอย่างชนิดหัวชนฝา คานธีมองว่าไม่ว่ามนุษย์จะเสื่อมทรามหรือมลายเพียงใด มนุษย์ก็ยังมีวิญญาณที่จะแบ่งปันความทุกข์ระหว่างกัน คนประเภทอิตเลอร์และมุสโสลินีก็รักบุพการี ภรรยา บุตร ธิดา มิตรสหายและสัตว์เลี้ยง ดังนั้นสัตยาเคราะห์จะต้องทำหน้าที่คล้ายกรรมวิญญูณ นักสัตยาเคราะห์ต้องยืนยันทักษะและมีข้อเรียกร้องที่เป็นธรรม ต้องสามารถทนทุกข์กับการถูกรังแกได้ แม้ฝ่ายตรงข้ามมองเขาเป็นศัตรู เขาก็ต้องมองอีกฝ่ายเป็นเพื่อนมนุษย์ ตามคำสอนของปราชญ์ในอดีต “จงตอบแทนความชั่วด้วยความดีแล้วสังหารมัน”

การใช้สัจยาศราจะเกิดผลกระทบทางจิตวิญญาณ ความมีศีลธรรมจะช่วยปลดอาวุธ ความรักจะช่วยลดความรู้สึกรอคและเกลียดชัง ขับเคลื่อนธรรมชาติฝ่ายสูงภายใน แม้คานธีจะยืนยันว่าความรักที่ทุกข์ทนมมีพลาภาพเพียงพอ สามารถหลอมหัวใจคนที่หยาบกระด้างได้ ปาเรคท์วิจารณ์ว่าผู้ที่ปฏิบัติสัจยาศราหาก็คือมนุษย์ ยังมีขีดจำกัดในความคิดล้น ความรัก ความมุ่งมั่น และความสามารถในการทนทุกข์ ในทางตรงข้ามคูกรณีก็เช่นกันอาจจะมอดิตและตายด้านเกินกว่าจะทนไหว คานธีจึงต้องนำเอารูปแบบและวิธีการอื่นมาช่วย สัจยาศราหบ้างครั้งก็ใช้บังคับและบีบให้ฝ่ายตรงข้ามต้องยอมเจรจา มากกว่าจะรอให้ฝ่ายตรงข้ามตระหนักดีได้ด้วยตนเอง แนวคิดคานธีจึงมีจุดผิดพลาดไม่ยอมรับว่าสัจยาศราหไม่สามารถใช้ได้กับทุกสภาวะและเงื่อนไข เชื่อว่ามนุษย์ทุกผู้ทุกนามสามารถถูกกระตุ้นให้เปลี่ยนได้ ทั้งๆ ที่มนุษย์บางประเภทบิดเบี้ยวไปมากและหมดหวังแล้ว บรรณาธิการเดอะจิววิซ ฟรอนเทียร์ (The Jewish Frontier) เขียนถึงคานธีว่า “ถ้าหากมีคานธีชาวิวคนหนึ่งในเยอรมนี เขาทำาการะกิจได้สักห้านาที ก็จะถูกส่งไปกียอดินทันที” แม้สัจยาศราหจะมีข้อจำกัดบางประการ แต่ก็ป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทรงพลัง มีความใหม่และโดดเด่นทางศีลธรรม ไม่น่าแปลกที่จะมีคนหยิบยืมไปใช้และประสบความสำเร็จเช่นการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของคนผิวดำในอเมริกา

บทที่ 5 วิพากษ์ภาวะสมัยใหม่ ปาเรคท์วิเคราะห์ว่าคานธีกำลังมองอารยธรรมสมัยใหม่ผ่านกรอบคิดแบบที่ไม่ใช่ชาวยุโรปมอง เขามองว่าอารยธรรมสมัยใหม่สะท้อนเรื่องความก้าวร้าว จักรวรรดินิยม ความรุนแรง การเอาัดเอาเปรียบ ความโหดร้าย ภาวะขาดความสุขปราศจากทิศทางที่เหมาะสม ความเชื่อหลายประการถูกปลุกฝังผ่านอารยธรรมสมัยใหม่เช่น ความเชื่อแบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยม เน้นแสวงหากำไร

นำเครื่องจักรมาแทนที่คน ไม่คำนึงถึงศีลธรรมวัฒนธรรมและผลกระทบวงกว้าง เมื่อเครื่องจักรถูกนำมาใช้งานในยามไม่จำเป็น คนหลายพันคนก็จะตกงาน ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการหลงใหลบูชาเทคโนโลยีสร้างสำนึกทาสรูปแบบใหม่ที่รักความสะดวกสบาย ความเชื่อที่ว่าใครคนหนึ่งต้องเคลื่อนตลอดเวลา ทำให้เกิดสำนึกรู้เฉพาะการเอาชนะ ทำลายธรรมชาติ บ่อนทำลายเพื่อนมนุษย์ ทำลายรากฐานชุมชนที่มั่นคง ผลคือชีวิตต้องทนทุกข์ต่อความบิดเบี้ยว ถูกจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ คุณงามความดีถูกแทนที่ด้วยกฎเกณฑ์ประเภทไร้จิตใจ ชีวิตขาดศีลธรรม ขาดไมตรีจิตและความห่วงใยระหว่างกัน ชาติพันธุ์ที่อ่อนแอกว่าถูกมองว่าต่ำกว่าและนำไปซื้อขาย เน้นรักษาความรุนแรง ผู้คนทะเลาะทะเลาะ เน้นการแข่งขันระหว่างกัน สร้างความหวาดเกรง จุดอ่อนอีกประการคือ ความล้มเหลวในการเข้าใจธรรมชาติและขีดจำกัดของเหตุผล ประสบการณ์บางส่วนของมนุษย์ต้องก้าวข้ามเหตุผลและใช้ศรัทธาช่วย จะเห็นได้ว่าเมื่อเรายึดถือบูชาเหตุผลทำให้ตีกรอบตัวเองไว้ โดยเฉพาะเรื่องศีลธรรมกับการเมือง ลำพังเหตุผลไม่เพียงพอที่จะเข้าถึง ต้องอาศัยปัญญา ธรรมเนียมประเพณี มโนธรรมสำนึก ปัญญาทางศีลธรรมกำกับไว้ วิธีการวิพากษ์อารยธรรมสมัยใหม่มีความคล้ายคลึงกับปรัชญาเมธีรุสโซ (Rousseau) รัสกิน (Ruskin) ตอลสตอย (Tolstoy) มาร์กซ์ (Mark) การมองด้วยสายตาของคนนอก โครงสร้างที่แตกต่างและพื้นฐานความร่ำรวยทางอารยธรรมอินเดีย คานธีจึงสามารถเปิดโปงสมมุติฐาน ข้อขัดแย้ง และขีดจำกัดที่ซ่อนไว้ ปาเรคท์กลับวิเคราะห์ย้อนแย้งว่าข้อได้เปรียบก็กลายเป็นข้อเสียเปรียบได้ เพราะการจดจ่ออยู่กับด้านมืดอารยธรรม จึงมองข้ามจุดแข็งบางอย่างไป แม้อารยธรรมสมัยใหม่จะเน้นวัตถุนิยม ความเห็นแก่ตัวและความโลภ แต่ก็ถูกชี้หน้าด้วยอิสรภาพและการเลือกส่วนบุคคล ความยุติธรรมทางสังคม เสรีภาพ

การสร้างสรรค ความเป็นเหตุเป็นผล การนิยามอารยธรรมของคานธีกลับเป็นปัญหา การมองเห็นความสำเร็จของอารยธรรมสมัยใหม่อีกด้านหนึ่งเช่นกัน

ปาเรคห์ชี้ว่าคานธีไม่สบายใจต่ออารยธรรมสมัยใหม่อย่างลึกซึ้ง คานธีเชื่อว่าสังคมแตกต่างกันเพราะมีต้นทุนทางประวัติศาสตร์และประเพณีต่างกัน ปาเรคห์วิเคราะห์เรื่องนี้ไว้ในบทที่ 6 **วิสัยทัศน์ต่อสังคมไร้ความรุนแรง** คานธีเห็นว่าหลักการของสังคมที่ดีจึงควรเชื่อมโยงจากทฤษฎีธรรมชาตินิยม เน้นการพึ่งพากันทั้ง 4 มิติ หลักการแรก สังคมที่ดีควรศรัทธาเชิดชูจิตวิญญาณจักรวาล เนื่องจากมนุษย์ไม่ใช่เป็นนายหรือผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริง เป็นเพียงผู้ที่ศึกษาศึกษา หลักการสอง มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยกัน สังคมที่ดีควรขัดขวางการเอาเปรียบ การครอบงำ ความอยุติธรรมและความไม่เท่าเทียมกัน โดยต้องหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณแห่งความรัก ความจริงใจ การรับใช้สังคม การร่วมมือกัน และความสมานฉันท์ หลักการสาม มนุษย์มีจิตวิญญาณ สังคมที่ดีจึงต้องช่วยบ่มเพาะพัฒนาศีลธรรมและจิตวิญญาณ ต้องสร้างสวราช (swarāj-การปกครองตนเอง) หมายถึงสภาวะทั่วไปของสิ่งต่างๆ ที่ปัจเจกบุคคลควบคุมตนเองได้อย่างมีศีลธรรม แยกแยะสิ่งต่างๆ ได้ มีความรู้สึกเป็นอิสระและเคารพตนเอง สวราชจึงมีลักษณะเป็นการสร้างวินัยในตน รู้จักควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบร่วม ไม่ครอบงำและไม่ถูกรอบงำ หลักที่สี่ สังคมที่ดีควรเชิดชูพหุนิยม เจริญญาวิทยา ควรชื่นชมเหตุผล ศรัทธา ประเพณี ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาในรุ่นก่อนๆ ล้วนเป็นบ่อเกิดที่ทรงคุณค่า หลักการสุดท้าย ปัจเจกบุคคลมีสภาพหรือการประกอบสร้างทางศีลธรรมและจิตวิทยาต่างกัน สังคมที่ดีต้องให้พื้นที่แก่บุคคล อนุญาตให้เขาวางแผนชีวิตตนเอง อาจจะผิดพลาดบ้าง แต่ก็สามารถเรียนรู้และปรับปรุงได้ ชีวิตมนุษย์มีความซับซ้อนและมนุษย์ต้องดูแลเพื่อนมนุษย์ พยายามชี้ข้อจำกัดของกันและกันด้วยความเอื้ออาทร

คานธีจึงนำหลักการเช่นนี้มาเป็นฐานคิดในด้านเศรษฐกิจและการเมือง เขาเสนอการอยู่ตรงกลางระหว่างทุนนิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์ เพราะทั้งสองต่างก็มีข้อที่ยอมรับไม่ได้ทางศีลธรรม ทุนนิยมให้ความสำคัญกับการสร้างสถาบันทรัพย์สินส่วนบุคคล ขับเคลื่อนด้วยความโลภ กระตุ้นการแข่งขันอย่างก้าวร้าว ตักตวงผลประโยชน์ คอมมิวนิสต์แม้จะปลอดจากความชั่วร้ายแบบนี้ แต่ก็มีความชั่วร้ายด้านอื่น อำนาจทางเศรษฐกิจที่มอบให้รัฐ ทำให้เพิกเฉยความต้องการของปัจเจก คุกคามต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการให้ความเคารพ วิธีทางการเมืองที่มักจะเปลี่ยนด้วยวิถีของความรุนแรง คานธีเสนอทฤษฎีความเป็นผู้พิทักษ์ (Trusteeship) โดยผสมผสานข้อดีของแนวคิดแบบทุนนิยมกับคอมมิวนิสต์ การเปลี่ยนทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็นของสังคมโดยไม่ต้องโอนให้รัฐ อนุญาตให้คนรวยเก็บรักษาทรัพย์สินได้ แต่ก็ถูกคาดหวังให้นำไปใช้ด้านการรับใช้สังคม นายทุนจึงไม่ใช่ทุนนิยม เป็นสังคมนิยมในความหมายที่รัฐไม่ได้เป็นเจ้าของ คานธีก็ยอมรับว่า

รูปแบบสังคมนิยมแบบนี้หาได้ยาก ด้วยเหตุผลที่ถกกันมาก่อนหน้านั้นเขาคิดว่าระดับความสำเร็จจะต้องเริ่มจากชุมชนเล็กๆ เป็นกันเองก่อน แล้วค่อยขยายวงออกมาเรื่อยๆ จนกลายเป็นวงกลมขนาดใหญ่ ให้ชุมชนเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจเลี้ยงดูตนเองได้ ทำการเกษตรแบบเน้นความร่วมมือ แบ่งสรรผลผลิตอย่างยุติธรรม ภูมิใจการใช้สินค้าท้องถิ่น นำเข้าเฉพาะสิ่งที่ผลิตเองไม่ได้เท่านั้น ในด้านการปกครองตนเอง จะต้องให้สิทธิในการปกครอง สร้างสำนึกชุมชนเข้มแข็ง จัดการผลประโยชน์ของชุมชนได้ ร่างรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมแก่ชุมชนและสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของประเทศโดยรวม ปาเรคห์วิจารณ์ว่าวิสัยทัศน์ของคานธีจะต้องเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เขาวางสมมุติฐานไว้ที่ชุมชนชนบทสามารถพึ่งตนเอง และพัฒนาไปสู่ระดับโลก ความคาดหวังเช่นนี้จะนำไปสู่ความยุ่งยาก โครงสร้างการปกครองที่หลวมๆ จะเป็นหลักประกันแก่พลเมืองได้อย่างไร นายทุนจะกลายเป็นผู้พิทักษ์สังคมได้อย่างไร ปัจเจกบุคคลจะร่วมมือกันล้างความยากจนลดความเหลื่อมล้ำ และประกันความยุติธรรมทางสังคมได้อย่างไร หากประชาชนขาดสำนึกความเป็นพลเมือง

บทที่ 7 วิจัยวิจารณ์ ปาเรคห์เชื่อว่าผู้คนมีความเห็นต่อความสำเร็จของคานธีทั้งสองด้านคือเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย หมู่ผู้วิจารณ์มองว่าคานธีเป็นปฏิปักษ์กับภาวะสมัยใหม่ เป็นนักรักสันนิบาต เครื่องศิลาธรรม

ถ่วงพัฒนาการของการเคลื่อนไหวทางการเมือง ผู้นิยมก็มีมุมมองแตกต่างออกไป สำหรับพวกเขาคานธีเป็นทั้งนักคิดและนักปฏิบัติการที่หาได้ยาก ในฐานะนักคิดคานธีมองทะลุภาวะสมัยใหม่ ค้นพบวิธีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแบบสัตยาเคราะห์ ในฐานะนักปฏิบัติการเขาเป็นนักต่อสู้กับจักรวรรดิอังกฤษ ที่เน้นความรักชาติมนุษยธรรมและเสรี เป็นคนแรกที่เชื่อมโยงศาสนากับการเมือง และไม่ควรประหลาดใจหากคานธีถูกจัดเป็นบุคคลที่ทรงอิทธิพลเช่นศาสดาในศาสนา

ปาเรคห์วิเคราะห์ว่าการมองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนถือเป็นเรื่องปกติ คานธีมีความโดดเด่นหลายประการ **เรื่องแรก**วิสัยทัศน์ต่ออหิงสา คานธีสื่อสารมาตลอดชีวิตในการเดินตามวิถีสันติอย่างสัจกล้า ทั้งต่อตนเอง เพื่อนมนุษย์ สิ่งแวดล้อมและสังคม ดำเนินชีวิตด้วยความสัตย์ซื่อ ทดลองเอาชนะอุปสรรคทั้งหลาย มีการนำความคิดเรื่องอหิงสามาเชื่อมความคิด ความเชื่อ และความรู้สึกเข้าด้วยกัน ทำให้ระบบความคิดมีความสอดคล้อง **สอง** ข้ามพ้นเสรีนิยม ชาวเสรีนิยมเลื่อมใสในสิทธิ คานธีนิยามสิทธิและหน้าที่ขึ้นใหม่ เขาให้คุณค่าต่อสิทธิ แต่ยืนยันว่าต้องผูกพันกับหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย เขามองว่าเสรีนิยมมีความอดกลั้นในลักษณะการมองตนเองเหนือกว่าและชอบตัดสินคนอื่น เขาคิดว่าความอดกลั้นจะต้องถูกแทนที่ด้วยเมตริจิตที่อธิบายได้ทางตรรกะและศีลธรรม **สาม** สัตยาเคราะห์เป็นตัวอย่างที่สะท้อนประเพณีทั้งของฮินดูและคริสต์ โดยมาจากพื้นฐานความคิดสำคัญสามเรื่องคือ ธรรมชาติทางจิตวิญญาณของมนุษย์ พลังของความรักที่ทุกขัณฑ์ และการใช้ความรักที่ทุกขัณฑ์ เพื่อเอื้อมให้ถึงพลังงานทางศีลธรรมและกระตุ้นพลังงานเหล่านั้น

ปาเรคห์มองว่าคานธีก็มีข้อจำกัด เพราะละเลยมิติอื่นไป วิสัยทัศน์ที่เปี่ยมศีลธรรม แต่ไม่แยแสต่อ

สติปัญญา วิทยาศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ผัสสะและแง่มุมอื่นของชีวิต เพราะความคิดของเขามุ่งเน้นเฉพาะศีลธรรม และจิตวิญญาณ ในด้านชีวิต คานธีใช้ชีวิตเหมือนกับหนังสือที่ให้อ่าน เขาเดินไปตามความเชื่อ ใช้ชีวิต เพื่อพิสูจน์ความงดงามทางศีลธรรมและจิตวิญญาณที่ทำได้ยาก การให้อภัยต่อผู้คน การเอาชีวิตตนเองเข้าไปเสี่ยง เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น การปฏิเสธและต่อสู้กับความรุนแรง แม้คนอื่นจะไม่เห็นด้วยกับเขา

การนำเสนอคานธีของปาเรคห์ในแต่ละบท ทำให้ผู้อ่านต้องคิดพิจารณาด้วยความรอบคอบ เพราะวิธีการ นำเสนอของปาเรคห์ใช้รูปแบบการวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ไปพร้อมกัน ทำให้การอ่านต้องใช้ความระมัดระวัง เพื่อที่จะแยกคิดทางการเมืองของคานธีกับข้อวิจารณ์ไปพร้อมกัน ผู้เขียนคิดว่าหนังสือเล่มนี้มีประโยชน์ ด้านการให้ข้อมูลในภาพกว้าง สามารถมองเห็นพัฒนาการทางความคิดในแต่ละด้านของคานธีว่ามีความเชื่อมโยง สัมพันธ์กันเช่นใด แกนกลางความคิดของคานธีจะเริ่มจากหลักความจริงสูงสุด และขยับเชื่อมโยงมาสู่ประเด็น แนวคิดด้านอื่น สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดอีกประการคือคานธีเป็นผู้นำทางการเมืองประเภทเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลง ภายใต้อาณัติของตัวเขา ชำระจิตวิญญาณให้มีความบริสุทธิ์และมีพลังก่อนจะเชื่อมโยงไปสู่เพื่อนมนุษย์ ปัญหาประการ สำคัญคือมรดกความคิดของคานธี จะทำให้คนต่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา หรืออุดมการณ์ จะก้าวข้ามหรือ ลดความรู้สึกเกลียดชังและความรุนแรงไปได้จริงหรือไม่ อาจจะเป็นคำถามประเภทรอให้สังคมช่วยตอบ

แนะนำหนังสือ

เรื่อง-ผม-เล่า

รวมเรื่องสั้นเข้ารอบสุดท้ายซีไรต์ 2557 โดย “ลอง เรื่องสั้น”

ในหมู่นักเขียนร่วมสมัยชาวภาคใต้ นอกจากจะมี “กวีศรีอยุธยา” อย่าง อังคาร กัลยาณพงศ์ มี “กวีต้นแบบ” อย่างพนม นันทพฤกษ์ หรือสถาพร ศรีสีจาง แล้ว ในแวดวงเรื่องสั้นเรายังมี “นักเขียนเรื่องสั้นเพื่อชีวิตรุ่นสุดท้าย” อย่างกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ อีกคนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ก่อนเกิดกนกพงศ์ นักเขียนเรื่องสั้นมีอภิมงคนหนึ่งที่วงวรรณกรรมไทยจะมองผ่านเสียไม่ได้ก็คือ “จำลอง ผังชลจิตร” นักเขียนที่ “เขียนเรื่องสั้นเป็นสรวงของชีวิต” จนกระทั่ง ได้รับสมญาว่า “ลอง เรื่องสั้น”

จนถึงเล่ม “เรื่อง-ผม-เล่า” ล่าสุด จำลองมีผลงานมาแล้วทั้งสิ้น 20 เล่ม เป็นเรื่องสั้น 13 เล่ม อีก 7 เป็นนวนิยายและความเรียง เล่มล่าสุดนี้ก็เช่นเคย มีความโดดเด่นที่กลวิธีการเล่าเรื่องที่รำลือกันว่า “ไม่เคยเหมือนใคร” เรื่องสั้น และเรื่องสั้นๆ จำนวน 9 เรื่องจับมือกันแสดงตัวให้เห็นวิธีการถ่ายทอด เรื่องราวและมุมมองที่เป็น “แบบจำลอง” เช่น วิธีการเล่าเรื่องแบบตั้งคำถาม การเล่าแบบทิ้งช่องว่าง และการเล่าแบบไม่เล่า วิธีการ เหล่านี้ ทำให้เรื่องสั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับงานเขียนประเภทอื่น เช่น บทกวี ความเรียง และเรื่องสั้นขนาดสั้น ซึ่งส่งผลสองด้าน ด้านหนึ่งสำหรับ ที่คนที่เข้าใจและยอมรับความแปลกใหม่ก็จะเห็นว่าผลงานของกुरुเรื่องสั้น คนนี้ “เดินไปข้างหน้าอีกก้าวหนึ่งแล้ว” แต่สำหรับฝ่ายที่ชอบความเรียบง่าย และความคุ้นเคยก็จะสงสัยว่าผลงานของเขาเป็นเรื่องสั้นหรือไม่... เรื่องสั้น เล่มนี้เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ 2557 แต่ไม่สามารถฝ่าฟันกระทั่งขึ้น ทำเนียบซีไรต์ได้